

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

31

Յ. ՄԱՍՍՈՆ

ՆԱՊԱՍՏԱԿ ԽԷՉԱՆԻ
ՎՐԷԺԽՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կ Ս Մ

ԻՆՔԴ ՔԵԶ ՕԳՆԻՐ

ԶՐՈՅՑ

ՊԱՏԿԵՐԱԶ ԱՐԿ

ՄԵՆԳԱՆ ԳՐԱԳՐԱՆ

Փրանսերենից փոխադրեց

ԼԵՒՈՆ ՄԵԼԻՔ-ԱԴ ԱՄԵՆՆՑ

ԹԻՖԼԻՉ, 1905
ԱՐՄՅԱՆՏԱԿ ՏՊ. ՄԸ. ՄԱՍՍՈՆԱՆ
Գուզլինեան փողոց, № 12.

84 Մ
Մ-31

1-3
92

30 MAY 2011

Մ

Ժ. ՄԱՍՍՈՆ

845 ՆԱՊԱՍՏԱԿ ԽԷԶԱՆԻ

Մ-31

ՎՐԷԺԽՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կ Ա Մ

ԻՆՔԴ ԳԵԶ ՕԳՆԻՐ

ԶՐՈՅՑ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԳ

Փրանսերենից փոխադրեց

ԼԵՒՈՆ ՄԵԼԻՔ-ԱԴԱՍԵԱՆՑ

ՄԱՍՍՈՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԹԻՖԼԻՉ, 1908

ԱՐԱԳԱՏԻՊ ՏՊ. ՄՆ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ

Պուշկինեան փողոց, № 12.

25 . 06 . 2013

1868

ՆԱՊԱՍՏԱԿ ԽԷՉԱՆԻ ՎՐԷԺՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կ Ա Մ

ԻՆՔԴ ՔԵԶ ՕԳՆԻՐ

Ա.

ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԹՇՆԱՄԻ

Հին, շատ հին ժամանակուանից մի անտառ կար, այնպէս մեծ ու ընդարձակ, այնպէս թանձր ու խիտ, որ մարդիկ շատ քիչ անգամ էին մտնում նրա խորերը. որովհետև նրանում ոչ-միայն յարմար ճանապարհներ չկային անցուղարձի համար, այլև մէջը լիքն էր տեսակ-տեսակ վայրի վազաններով:

Дозв. пенз. С.-Петербургъ, 4 октября 1904 года.

2108-99

(4-961)

Ահա հէնց այդ անտառի մէջ, կանանչ

Ամուսինները գոհ էին իրանց վիճակից:

Թփերով պատած մի բլրակի լանջի վրայ,
նապաստակ Խէչանն ու իր կին Խորիչանը՝

աշունքուայ զլզան—սարգրկայ սիրուն գի-
շերներին փորել էին իրանց բոյնը—փոք-
րիկ տնակը:

Մի նեղլիկ շաւիղ մեծ շագանակինու
տակից, մի ուրիշը փոքրիկ ապառաժի սառ-
րոտից, երրորդն էլ կաղնիների թաւուտից
սկսուելով՝ միասին տանոււմ-հասցնոււմ էին
մի բոլորակ փոքրիկ սենեակի, որի մէջ տե-
ղաւորուել էին նապաստակ Խէչանն ու իր
կին Խորիչանը:

Խէչանն ու Խորիչանը շատ սիրով էին
իրար հետ և կաթն ու կորեկի պէս էլ հաշտ
ու միաբան:

Գարնան սկզբին Խորիչանն աշխարհ է
բերում երեք հատ սիրուն, փափլիկ, խլրշ-
տուրիկ ականջներով, կնգուրշտուրիկ տոսիկ-
ներով փոքրիկ-փոքրիկ, շտրպուրիկ—խայ-
տաբղէտ նապաստակներ:

Որպէսզի նորածինները չմրսեն, ծննդկա-
նը պոկոտում է իր փորի վրայից փափուկ,
ձնի պէս սպիտակ մազերը, փռում յատա-
կին, թաթլիկներով էլ տփառվում, տաք տե-
ղաշոր պատրաստում և մէջը պառկացնում
նրանց:

Ամուսինները գոհ էին իրանց վիճակից

և երջանիկ: Նրանք միայն մտածում էին
այն քաղցր ընկեր մասին, երբ լուսնկայ
սիրուն գիշերներին պէտք է տեսնէին իրանց
սիրելի գաւակների խաղալը, թռչկոտալը,
ցաքուտներում ծլունգ-ծլունգ լինելը, կա-
նանչկուտներում առաջ-կտրուկի տալը, խընդ-
րուզիներ ու տոճիկներ անելով շափ ընկ-
նելը, իրար ետևից վազվզելը, նրանց
զուարճանալը...:

Քայց ափսոս, որ այդ սիրով ու միա-
բան ամուսինների երջանկութիւնը երկար
չի տևում:

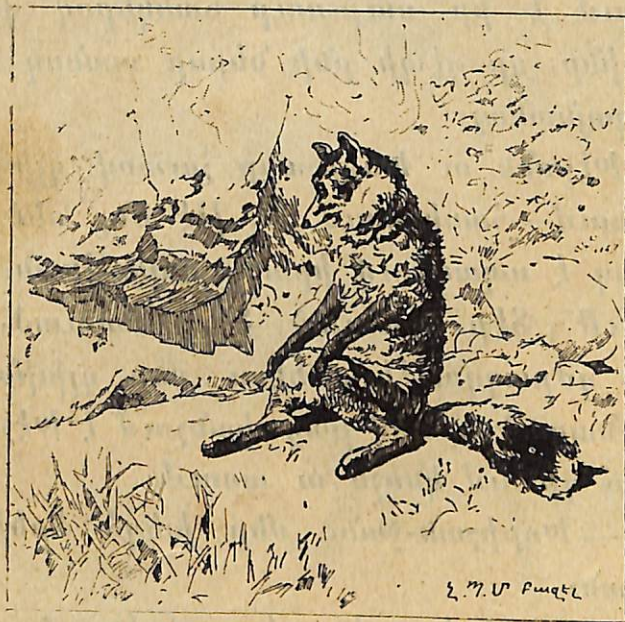
Մէկ օր մի նենգամիտ ազուէս՝—որին
հեռացրել էին հայրենի երկրից իր անպի-
տան, իր անհաշտ ու անտանելի բնաւորու-
թեան համար,—գալիս է որ նոր բնակու-
թիւն հաստատի անտառի հէնց այն մասում,
ուր այնպէս գոհ ու երջանիկ, այնպէս հան-
գիստ ու անվրդով և հազար ու մի լաւ-լաւ
յոյսերով ապրում էր մեր բարեկամ Խէչանն
իր բնտանիքով:

Էլ ինչ ասել կուզի որ խորամանկ ազ-
ուէսի համար մի զժուար բան չէր նապաս-
տակների տեղն անելը—զտնելը:

Սև-զրոզի տանելուն հէնց-որ չի տես-

նում փոքրիկ ապառաժի ստորոտից ձգուող
նեղլիկ շաւիղը, իսկոյն կկրգում է—յետին
ոտների վրայ նստում, աչքերը չուում—լայն
բաց անում, ականջները խլըշըցնում և ու-
րախ-ուրախ բացականչում:

«Մէկ տեսէք, մէկ տեսէք, թէ բազզս
ինչպէս բանեց: Եթէ այս նեղլիկ շաւիղը մի
քիչ լայնացնեմ, կարող եմ հեշտութեամբ

Մէկ տեսէք, մէկ տեսէք, թէ բազզս ինչպէս բանեց:

ներս մտնել, որտեղ շատ լաւ կը-լինի ինձ
համար: Քացի դրանից կարելի է թէ՛ էլի
բազզիցս բնի խորքումն էլ միքանի փափ-

լիկ ու չաղլիկ նապաստակներ գտնեմ, որոնց փառաւոր կերպով կը-մաքրագարդեմ—բորո-րին էլ կ'ուտեմ: Ի՛ւֆ... ինչ լաւ եղաւ, է...»:

Այդ ասելիս անպիտանի բերանի ջուրը գնում է ու ինքն էլ սկսում է որկրամոլի նման լեզուովը լպստել իր սրուլիկ—սրա-ծայր դունչը:

Եւ հէնց միևնոյն երեկոյեան էլ ոչուփուչն սկսում է իր սուր-սուր ճանկերով փորել գետինը, որ դէպի բնի ներսը տանող անց-քը լայնանայ:

Խէչանն ու Խորիշանը շուտով գլխի են ընկնում—հասկանում են, թէ ինչ մեծ վը-տանգ է սպառնում իրանց գոյութեան:

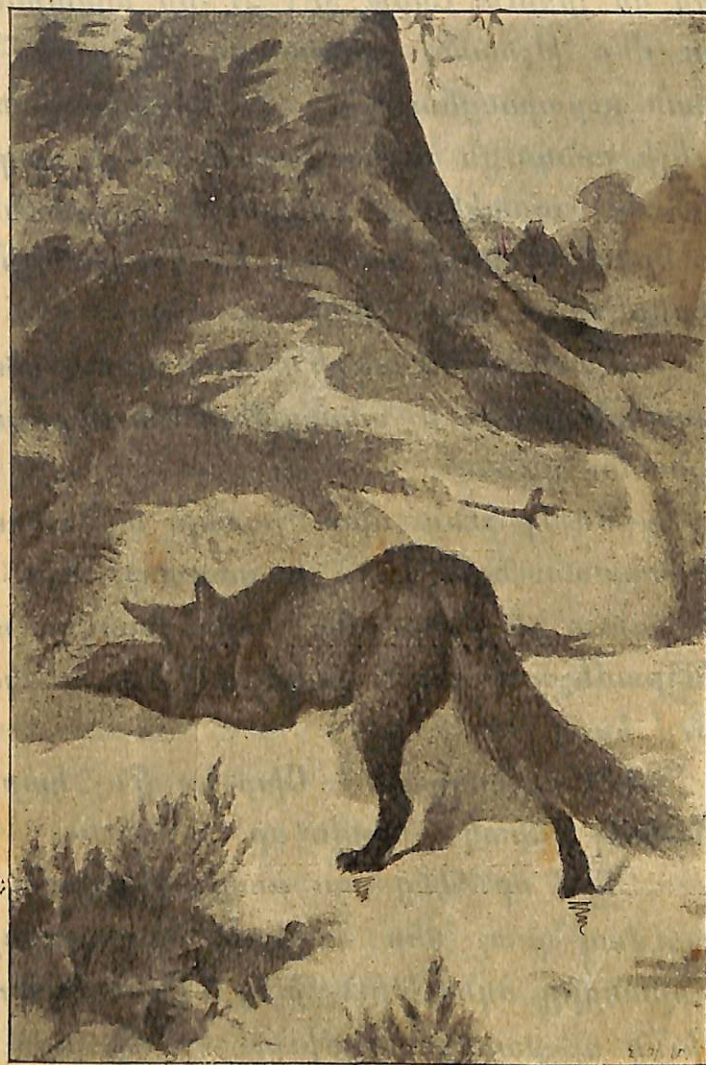
«Ո՛, Տէր Աստուած, Տէր Աստուած, այս ինչ զժբաղդութիւն եկաւ մեր գլխին»,— դառնացած սրտով բացականչում է Խէչանը, ապա դիմում կնոջն ու ասում.

—Խորիշան-ջան, մեր խեղճ երեխէքը կորան:

Ասում է և աղի-աղի լաց լինում—դառ-նագին արտասովում:

—Մ խելքի տոպրակ,—նկատում է ա-մուսնուն Խորիշանը, որ խելքը գլխին մի աչքաբաց կին էր.—արտասուքներովդ ես

ուզում մեր երեխաներին ազատել թշնամու ձեռքից: Չես ամաչ՞ւմ. չէ՞-որ տղամարդ

Միևնոյն երեկոյեան էլ ոչուփուչն սկսում է փորել գետինը... ես: Դու փոխանակ արտապնդուելու և վը-

տանգի առաջ աւելի քաջանալու որ մի բան չինես, ընդհակառակն ես անում—դու նստել՝ լաց ես լինում: Ամօթ չէ: 25-որ այդպիսով դու մեր թշնամու հացին ես եղ քսում— նրան ուրախացնում: 25-որ այդպիսով նա աւելի յանդուզն ու համարձակ, աւելի պնդե-
րես ու պրտկերես—անամօթ կը-զառնայ ու երես առնելով՝ աստառ էլ կ'ուզի և ինչ չարիք ասես՝ մեր գլխին կը-բերի:

—Լաւ, ես մենակ ինչ կարող եմ անել այդպիսի զօրեղ և անյաղթելի համարուած թշնամու դէմ:

—Ես էլ հէնց գրա համար եմ ասում, որ արտասուելով բան չի դառնալ, այդ ոչ մի օգուտ չի բերիլ մեզ բացի վնասից. այլ անհրաժեշտ է գործ չինել, գործ... հասկա-
նում ես:

—Տէր Աստուած... Մխր ես ինչ կարող եմ անել մենակ տեղովս որ ասում ես:

—Այն՝ որ հէնց այս բոլորիս կարող ես վազէվազ գնալ մեր հարեան ճագարանոցը և նրանցից օգնութիւն խնդրել: Հարեանու-
թիւնն ու բարեկամութիւնը էլ ո՞ր օրուայ համար է, որ այսպիսի նեղ օրին, այսպիսի հարկաւոր բոլորին իրար թև ու թիկունք

չլինենք—իրար կարիքի, իրար հաւարի չհասնենք—միմեանց շօգնենք...: Ընտ, Խէ-
չան-ջան. շնտ վազիր-գնա: Ես հաւատացած եմ որ մեր հարեանները մեզ չեն մերժիլ իրանց օգնութիւնը: Ո՛վ իմանայ, աշխարհս վատ, ժամանակը չար, իսկ միջի մարդիկը դիշատիչ գազաններից էլ վատթար. հետևա-
պէս՝ վաղը-միւս օրը այս ուղտը կարող է նրանց դառնն էլ չոքել, իրանք էլ մեզ ու միւս հարեաններին կը-դիմեն, և ի հարկէ մենք էլ չենք մերժիլ մեր օգնութիւնն ու աջակցութիւնը: Լաւ չեմ ասում:

—Այո, ի-հարկէ: Բայց արդեօք նրանք այնքան հեռատեսութիւն կ'ունենան, որ հաս-
կանան այդքանը:

—Այստեղ դժուար հասկանալու ոչինչ չկայ. ասածս պարզ է ցերեկուայ լոյսի պէս: Եւ եթէ այն-գլխից—հէնց սկզբից, այսինքն շատ առաջուց այդպէս լինէինք միմեանց համար,—խօսքը շարունակում է Խորիչանը,
—այո՛, նախկին վտանգների ժամանակ եթէ միմեանց թև ու թիկունք եղած, իրար օգնած ու աջակցած լինէինք, շատ և շատ աղէտներից ազատ մնացած կը-լինէինք, այժմ աւելի լաւ ու ապահով կացութեան

մէջ կը-գտնուէինք և հիմա էլ ոչ-որի մրտ-
քովն էլ չէր անցնիլ այսպիսի դժբաղդու-
թիւն բերել մեր գլխին: Ինչևիցէ. անցած-
գնացածի մասին ցաւել այլևս չարժէ, խրն-
դիրը և կարևորը ներկան է, որի մասին
պէտք է մտածել և մի բան անել անպատ-
ճառ. ուստի որքան շուտ, այնքան էլ լաւ:
Անհրաժեշտ է՝ օր-առաջ հեռացնել մեզանից
այս դժբաղդութիւնը, որպէսզի ապագայ ու-
րիշ շարիքներից ազատ մնանք և մեր առաջ-
ուայ նախանձելի, հանգիստ ու խաղաղ
կեանքը շարունակենք: Դէհ, քեզ տեսնեմ,
մարդ-ջան, շտապիր, ըոպէն թանգ է:

ՓՈՒՅՐՈՎԻ ԵՒ ԱՆՆՆՈՒՄՏԵՍ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐ

Նապաստակ Խէչանը խրախուսուած
իր սիրեցեալ կենակցի՝ իր խելօք
կնոջ խօսքերից, իսկոյն վեր է կենում, թաթ-
լիկներովը սրբում արցունքները, Աստուած
կանչում ու բնից դուրս գալիս դէպի մեծ
չազանակենին տանող շաւղով, բայց այնպէս
զգուշութեամբ որ խորամանկ աղուէսն ան-
գամ գլխի չի ընկնում—չի իմանում այդ
բանը:

Խէչանը վազէվազ գնում է իր մանկու-
թեան ընկերներից մէկի մօտ, որ իրանց
տանից հարիւր քայլաչափ հեռու էր բնակ-
վում:

—Սիրելի Պուրչիկ,—ներս մտնելուն պէս

զիմում է նրան Խէչանը,—եկել եմ՝ մի ծա-
ռայութիւն խնդրեմ քեզանից: Աստծու թա-
կած շարամիտ աղուէսներից մէկը եկել-պա-
շարել է մեզ. նա կամենում է օրը-ցերեկով
ձեռքներիցս խլել—զօռով յափշտակել մեր
անյնքան տարուայ պասպական տունը: Այդ
տմարդի մտադրութիւնն իրագործելուց յե-
տոյ՝ հասկանալի է թէ ուրիշ շատ շարիքներ
էլ կը-բերի մեր գլխին: Ուտտի, ընկեր-ջան,
յատուկ խնդրում եմ մի առժամանակ
պատասպարես ձեզ մօտ կնոջս ու մեր փոք-
րիկներին:

—Վա՛, վա՛... էլ ի՛նչ ասել կ'ուզի, էլ
ի՛նչ ասել կ'ուզի,—հեզնում է նա Խէչանին:
—Չէ՞-որ եթէ դուք գաք մեզ մօտ, այդ
անպիտան աղուէսը, անկասկած, այստեղ էլ
կը-գայ և մեր երկու գերդաստանը նրա
ձանկն ընկնելով՝ մի փառաւոր խնճոյք կը-
դառնանք նրա համար: Ո՛չ, սիրելի Խէչան,
յոյսդ կտրի՛ր մեզանից: Աւելի լաւ է՝ դիմես
Խլրչիկանց. նրանք բնակվում են շատ յար-
մար տեղ, այն է՝ վերին վազնուտում, քանդ-
ուած հնձանից միքիչ դէնը: Նրանց բոյնը
թէ՛ շատ խորն է և թէ՛ բաւականաչափ ըն-
դարձակ, այնպէս-որ դուք կարող էք միա-

սին տեղաւորուել այնտեղ և շատ աւելի
ապահով լինել, քան-թէ այստեղ մեզ մօտ:

էլ ի՛նչ ասել կ'ուզի որ Խէչանը շատ
դժգոհ է մնում իր մանկութեան ընկեր-հա-
րևանից, որի խելքի վրայ մեծ կարծիքի
էր և բարեսրտութեան վրայ էլ անչափ
վստահ:

Այդ հիասթափութիւնը այնպէս է շփո-
թեցնում Խէչանին, որ նա նոյնիսկ առանց
մնաս-բարով ասելու է հեռանում ընկերի
մօտից և շտապում վերին վազնուտում ապ-
րող միւս հարևանի մօտ:

Բայց այդ հարևանը առաջինից աւելի
քարասիրտ է գտնվում. նա մինչև անգամ չի
էլ թողնում որ Խէչանը վերջացնի խօսքը,
այլ անմիջապէս ընդհատում է նրան.

—Անկարելի է, պարոն, անկարելի: Այս-
տեղ այնպէս նեղուածք է, որ ես, կինս ու
մեր հինգ երեխան հազիւ ենք կարողա-
նում մի կերպ տեղաւորուել, հապա ի՛նչ
կը-լինի մեր դրութիւնը, եթէ դուք էլ գաք-
աւելանաք:

—Բայց, սիրելի Խլրչիկ...

—Առանց բայց-մայցի,—նորից ընդհա-
տում է Խէչանին Խլրչիկը.—ուզիղն եմ ա-

սում՝ անկարելի է: Իրան անեմ՝ շատ եմ
ցաւում որ քեզ մերժում եմ, սակայն դու
էլ պէտք է լաւ գիտենաս, սիրելի Խէչան...
Բայց Խէչանը չկամենալով լսել նրա ան-
միտ բացատրութիւնը, իսկոյն երեսը շրջում
է ու դուրս գալիս նրա մօտից էլ և շտա-
պով վերադառնում տուն՝ մոլորուած, սիրտն
արիւնով լցուած:

Իսկ անպիտան աղուէսը շարունակ փո-
րում էր և քիչ-քիչ մօտենում փոքրիկ նա-
պաստակներին:

— Որ ասեմ, կը-հաւատամ, Խորիչան,—
ներս մտնելուն պէս ասում է Խէչանը.— ա-
մենքն էլ մերժեցին մեզ իրանց օգնութիւնը:

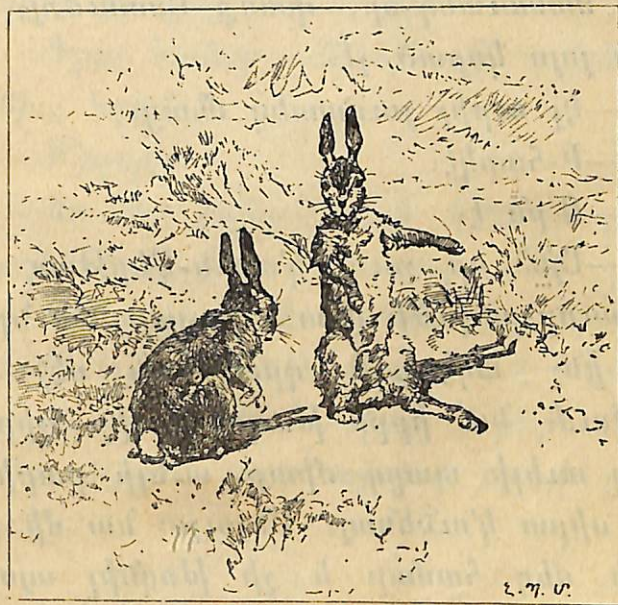
— Ի՛նչ ես ասում, զարմացած բացա-
կանչում է Խորիչանը:

— Ուղիղն եմ ասում...: Ո՛չ-ոք չկամեցաւ
մեզ օգնել այսպիսի նեղ ըոպէին...: Ա՛հ,
փոքրո՞ղի, անհեռատես հարևաններ...: Բայց
մի՞թէ այդ մարդիկ այնքան էլ չեն հասկա-
նում, որ եթէ մի օր մեր ընդհանուր թըշ-
նամին...

— Դէ, լաւ. լաւ,— մարդու խօսքը կըտ-
րում է Խորիչանը.— այլևս իզուր ժամանակ
չկորցնենք նրանց նախատելով, այդ ևս ո՛չ

մի օգուտ չի բերիլ մեզ. այլ անհրաժեշտ է
մի ելք, մի հնար գտնել այս նեղ դրութիւ-
նից դուրս գալու, գլուխներս ազատելու:

— Երբ մարդ աղուէսի պէս զօրեղ ու
ցածահոգի թշնամի ունի իր դիմաց և հետն
էլ այնպիսի փոքրո՞ղի ու անհեռատես հա-
րևաններ, այլևս ի՛նչ ելք, կամ ի՛նչ հնար

Խէչանն ու Խորիչանը:

կարելի է գտնել...: Խորիչան-ջան, ես բոլո-
րովին յուսահատուած եմ:

— Ո՛չ, ո՛չ, հոգիս, մի ասիր այդպէս, եթէ
ինձ սիրում ես: Փոքրո՞ղի վախկոտ մարդիկն

են այդպէս շուտով յուսահատվում—ամեն
բանից ձեռք վերցնում...: Դու առաջ քաջ էիր,
Խէչան-ջան, որի համար էլ մեր հարեան
կանայք ինձ երնէկ էին տալիս և ես իրա-
ւամբ պարծենում էի քեզպէս քաջ ամուսին
ունենալով. հիմա ինչո՞ւ ես քեզ այդպէս
կորցրել, շախզ վէր թողել, տղըթևել—կուշ
եկել, մանաւանդ-որ, փնօք Աստուծոյ, դեռ
ամեն յոյս կորած չէ:

—էլ ուրիշ յուսատեղ մնաց:

—Ի-հարկէ:

—Ո՞րն է:

—Այն՝ որ շուտ կ'անես-կ'երթաս մեր
թագաւոր-առիւծի մօտ և կը-յայտնես նրան,
թէ ինչ աղէտալի դրութեան մէջ ենք
գտնվում: Նա՛ իբրև թագաւոր իր զիրքին
վայել աւելի պարզ միտք, աւելի բարի ու
լայն սիրտ կ'ունենայ: Անշուշտ նա մի բան
կ'անի մեզ համար և չի թողնիլ այսպէս
մատնուած մի անպիտանի քմահաճոյքին.
Նա անպատճառ կը-պաշտպանի մեզ այս
անիրաւից, երբ ամեն բանի տեղեկանայ:

—Ես ինչ զիտեմ՝ որտեղ է բնակվում
թագաւորը:

—Վուրջ... Ի-հարկէ անտառում:

—Ես էլ զիտեմ որ անտառում, բայց
ո՞ր մասում:

—Գնալիս ումից ասես՝ կ'իմանաս: Ո՞վ
լինի, որ թագաւորի նման նշանաւոր մար-
դու տեղը չիմանայ:

—Չնտ բարի. բայց եթէ ես գնամ, չէ՞-որ
իմ բացակայութեան ժամանակ անիծածը
կարող է իր շար նպատակին հասնել:

—Դրա համար ամենեկին մի վախենար,
միանմիտ եղիր:

—Ի՞նչպէս:

—Ես մեր բոյնը աւելի կը-խորացնեմ.
Նա այնքան էլ շուտ չի հասնիլ մեզ:

—Եթէ այդպէս է, ուրեմն հէնց այս երե-
կոյ ճանապարհ կ'ընկնեմ, ասում է Խէչանը:

—Եւ լաւ կ'անես,—վրայ է բերում Խո-
րիչանը.—քանի շուտ՝ այնքան աւելի լաւ:

ՄԵԾ ԶՍՄԲՈՐԿՈՒԹՒՆՆ ԸՆՏԱՌԻ ՄԻՋՈՎ

Լաւ պէտք է գիտենաք որ գնալ թագաւորի հետ խօսելու մտադրութիւնը շատ էլ հեշտ գլուխ գալու բան չէր: Աննապարհի ուղիղ կէսը անեզր ու անծայր անտաւ էր, որի միջով մեր բարեկամ Խէչանն այնպէս պէտք է անցնէր, որ գայլի կամ մի այլ աղուէսի ճանկը չընկնէր. պէտք է շարունակ մեծ գզուշութեամբ ու կուզրկուզ — թաքուն — գաղտնագողի առաջ գնար, որ կարողանար անվտանգ մնալ յանդուզն ժանտակուզերից, խիզախ կզաքիսներից, ծածկամիտ լուսաններից ու ծակաչք կրնգումներից, որովհետեւ դրանք ամենքը ևս երթունեալ թշնամիք են յատկապէս Խէչանի նման անղէն ու անվնաս մարդկանց:

Հէնց-որ լուսինը երևում է կապոյտ երկնակամարի վրայ, Խէչանն այլևս չի սպասում աղուէսի գալուն, այլ անմիջապէս դուրս է գալիս տանից, Աստուած կանչում ու երկիւղը սրտից հանած քաջի նման մտնում անտառի խորերը և երկու ժամ շարունակ վազում: Նա տալիս-անցնում է կաղնուտը, եղևուտն ու հաճարկուտը և ընկնում մի թալայ—բաց տեղ:

Այդ բացաստանը լիքն էր դեղնածաղկով զարդարուն թփերով, որոնց մէջ մի ջահէլ ու սիրուն նապաստակ նստած՝ վրան-գլուխը լիզում-սղալում էր—չորերը հագնում-զարդարվում էր:

Խէչանը կանգ է առնում և դիմում նրան.
— Բարև, յարգելի տիկին:

— Աստծու բարին, ճամբորդ եղբայր: Այդ ո՞ւր առաջ բարի, որ այդպէս շտապում ես քափ-ու-քրտնջրում մտած:

— Թագաւորի մօտ եմ գնում:

— Թագաւորի մօտ...:

— Այո: Արդեօք չե՞ս կարող ինձ ցոյց տալ, թէ ո՞ր ճամբէն է տանում դէպի թագաւորի պալատը:

— Դէպի թագաւորի պալատը...: Ուղիղն

ասեմ, ճամբորդ եղբայր, ճիշտը չգիտեմ. ես
իմ օրումը այն կողմերում չեմ եղած: Սա-
կայն այդ մասին լսել եմ ողորմածիկ պա-
պիցս, որ երիտասարդ ժամանակ շատ էր
ճանապարհորդած: Այնտեղ գնալու համար
դու պէտք է բռնես այն հսկայ կաղնիների
տակովն անցնող կաժանը և քանի կարող
ես՝ ոտերիդ ոյժ տաս մինչև արևածագ: Այդ-
ժամանակ դիմացդ, դէպի ձախ, մի փոքր լիճ
կ'երևայ: Ահա այդտեղ կանգ կ'առնես, որ-
պէսդի նոր տեղեկութիւններ ստանաս ու-
րիշներից:

—Անչափ շնորհակալ եմ, տիկին,—ա-
սում է Խէչանը և կամենում է շարունակել
իր ուղին:

—Միայն մի խօսք, պարոն,—դիմում է
Խէչանին տեղեկատու նապաստակը:

—Ի՞նչ կը-կամենայիր, հարցնում է Խէ-
չանը:

—Եթէ թագաւորին տեսնես, խնդրիր
նրան որ ուտի և կամ բոլորովին հեռա-
ցնի այս կողմերից այն որսորդներին, որոնք
առանց պատճառի, լուկ քէֆներն ուզած ժա-
մանակ մեզ գնդակահար են անում—սպա-
նում և զանազան վնասներ պատճառում:

—Ջուխտ աչքիս վրայ, կ'ասեմ անպատ-
ճառ: Յտեսութիւն, ասում է Խէչանը և նրա
ցոյց տուած կաժանը բռնում:

Այդ կաժանը—նեղլիկ ուղին ձգվում էր
մի բլրակի լանջով, որի վրայ մեր քաջարի
ճամբորդը մեծ քանակութեամբ ծոթրին և
այլ տեսակ-տեսակ հիւթալի, անուշաբոյր ու
քաղցրահամ բոյսեր գտնելով՝ նրանցով յա-
գեցնում է իր քաղցը: Խեղճը շատ էր սո-
վել. ինչ տանից դուրս էր եկել, դեռ մի պա-
տառ բան չէր դրել բերանը:

Խէչանը՝ որ կէտառկէտ հետևել էր
նապաստակի ասածներին, լոյսը բացուելիս
իր դիմացը տեսնում է մի զեղին լիճ, որի
ափերին հազարաւոր գորտեր նստոտած՝
սարքել էին իրանց նուազահանդէսը և կըր-
կոալով երգում էին.

«Քիեեեե ոռռին մեռել է,
Քիեեեե ոռռին մեռել է...»:

—Երեեե ըր, երեեե ըր...:

«Մըկըկըկկկէէէ լ օրը,
Մըկըկըկկկէէէ լ օրը...»:

—Ուուղղղոոոճ ըդ, ուուղղղոոոճ ըդ...:

«Խըխըխաաա՛, խըխըխաաա՛...»

Մըկըկըկկկէէէ լ օրը,

Մը'կըկկէէէ' օրը,

Մը'կըկկկ... ըղղը'կկ...

Քայց հէնց-որ խէչանը համուտ է լճին, գորտերն իսկոյն ձայնները կտրոււմ—լուտ են և առաջ-կտրուկի տալով՝ բոլորն էլ թափ-վում են լիճն ու սկում—ջրի տակն անում: Ապա մի-երկու բոպէից յետոյ բարձրանալով ջրի երեսը, ուզում են իմանալ, թէ այդ ո՞վ էր իրանց հանգստութիւնը խանգարողը: Եւ միքանի բոպէ իրանց տուրգած—գուրս պրծած ու դեղնագոյն կլոր չքջանակով աչք-ները չուած—լայն բաց արած՝ սկում են խէչանին մտիկ անել:

Խէչանն անվնաս մարդ էր և բարի սրտի տէր, նրա դէմքը չէր կարող չարութիւն արտայայտել. ուստի մի պառաւ գորտ սիրտ է անում և ջրից դուրս գալիս:

Խէչանը նրան տեսնելուն պէս իսկոյն մօտենում է, քաղաքավարութեամբ զլուխ տալիս ու բարևում.

—Քարի լոյս, նանի:

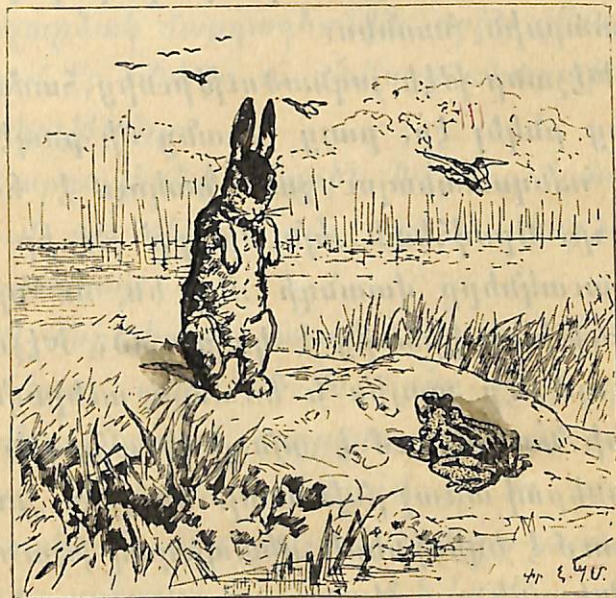
—Քարին արևիդ, որդի:

—Նանի, հէնց քեզ արքայութիւն. խըն-դրեմ ասես՝ այս ճամբէքից ո՞րն է տանում դէպի թագաւորի պալատը:

—Դէպի թագաւորի պալատը, ասում են:

—Այո:

—Ըրը... սպասի՛ր, սպասի՛ր, որդի, որ միտս բերեմ. շատ պառաւելուց մտքամուր

—Նանի... այս ճամբէքից ո՞րն է տանում դէպի թագաւորի պալատը:

եմ դարձել... Ըրը... հա՛. ջուր խմելու համար սարեկներ շատ են գալիս այստեղ: Մի օր նրանցից մինը պատմում էր ընկերներին, ես էլ լսեցի: Այնտեղ գնալու համար պէտք է տալ-անցկենալ եղևնիների թաւուտը և դուրս գալ մի շատ մեծ ու ընդարձակ

մարգագետին: Սրանից զէնը էլ բան չեմ
լսած, որդի:

—Այդքանի համար էլ շնորհակալ եմ,
նանի. ապրեն որտիքդ:

—Դու էլ ապրես, ջանի. բարով դու էլ
իմ տարսին հասնես:

Խէչանը թէև յոգնածութիւնից համարեա
ուժից ընկել էր, բայց առանց մի բոպէ ան-
գամ հանգստանալու՝ շարունակում է ճանա-
պարհը: Որովհետև այն միտքը՝ թէ իր կինն
ու զաւակները վտանգի մէջ են ու նրանց
փրկութիւնն իրանից է կախուած, Խէչանին
նոր ոյժ էր տալիս և եռանդն աւելացնում:
Ուտի նա սկսում է այնպիսի ահագին ու-
տիւններով առաջ ընթանալ, որ շատ շուտով
ընկնում է եղևնիների միապաղաղ թաւուտը:

Խէչանի այդպէս շտապելուց ապշած պա-
ռու գորտը ձայն է տալիս նրա ետևից.

«Պարոն նապաստակ... հէ-հէէէ, պա-
րոն նապաստակ, պարոն նապաստատակ...:
Այ որդի, քեզ հետ եմ: Եթէ թագաւորին
տեսնես, շնորհաւ այն էլ խնդրելու, որ նա
մեզ ազատի ջրային օձերից, որոնք ողջ-ողջ
կուլ են տալիս՝ ում ճանկում են մեզանից»:
Բայց էլ փրտեղ: Խէչանն արդէն բաւա-

կան հեռացել էր. նա քամու նման էր առաջ
ընթանում, այլևս անկարող էր կանգ առնել՝
պառաւին պատասխանելու:

Այդպէս վազէվազ գնալով՝ Խէչանը շատ
շուտ հասնում է պառու գորտի ասած մեծ
ու ընդարձակ մարգագետինն, որից զէնն էլի
սկսվում էր անեզր ու անծայր անտառի շա-
րունակութիւնը:

Մարգագետնի ծայրին Խէչանը կանգ է
առնում որ միքիչ շունչ քաշի—փոքր-ինչ
հանգստանայ:

Խէչանի կանգ առած տեղից միքանի
քայլ հեռու գտնուած թփերից մէկի վրայ
մի սոխակ նստած՝ դայլայլում էր—իր անուշ
ձայնով կլկլացնում—երգում էր ու լսողին
յափշտակում, վեր քաշում—խելքը տանում:

Երբ սոխակը դադարում է երգելուց, Խէ-
չանը մօտ է գնում և ասում.

—Սոխակ, հրաշալի խօսնակ, խնդրեմ
ինձ ցոյց տաս այն ճամբէն, որ ուղիղ զէպի
թագաւորի պալատն է տանում:

—Նայիր զէնը,—ասում է սոխակը և
զլուխը մեկնում.—տեսնում ես անտառի
այն թաւուտը, որ երևում է հեռուում, ուղիղ
մեր հանդէպ:

—Այո:

—Ահա հէնց այնտեղ է բնակվում թագաւորը:

«Փառք Քեզ, Աստուած, փառք Քեզ. վերջապէս հասնում եմ նպատակիս»,—ինքն իրան մէջ խօսում է Խէչանն ու ապա դիմում սոխակին.

—Անշափ շնորհակալ եմ քեզանից, բարի սոխակ:

—Մի՞թէ թագաւորի մօտ ես գնում:

—Այո, բան պէտք է խնդրեմ:

—Եթէ այդպէս է, ապա ուրեմն բարի եղիր, բարեկամ, և մի մոռանար նաև խնդրելու, որ նա այս անտառից բոլորովին վաճկի անպիտան խայտահաւերին ու շար կատուաբուերին, որոնք իրանց համար բան ու գործ են շինել այստեղի խաղաղ ու անվնաս և միևնոյն ժամանակ շատ օգտակար բնակիչներին ամեն տեսակ նեղութիւններ տալ, մեր հանգիստը վրդովել, կեանքներս դառնացնել. մարդ չի իմանում ինչո՞ւ կամ մեր որ յանցանքի համար: Բայց որ վատն է և վրդովեցուցիչը՝ այդ ամենն անում են, կարծես առանց խղճի խայթ զգալու, նոյնիսկ պարծենալով, որպէս-թէ՛ մե՛ծ բանի վրայ են:

—Վստահ եղիր վրաս, չեմ մոռանալ յանձնարարութիւնդ, անպատճառ կ'ասեմ: Յտեսութիւն, երգիչների թագուհի,—ասում է Խէչանն ու բռնում իր ուղին:

—Բարի ճանապարհ, յաջողութիւն և ողջմամբ դարձ, քնջ բարեկամ,—ձայնում է Խէչանի ետևից սոխակը:

Գ

Թ Ա Վ Ս Ի Ո Ր Ի Պ Ա Լ Ա Տ Ը

Խ էչանը գնում էր ու մտքի մէջ ծանրութեթե անում—ուշիուշով զըն- նում իր դիմացը տարածուող անտառը, որ լիքն էր անթիւ ու անհամար հարիւրամեայ հաստարմատ ու բազմաճիւղ կաղնի, հաճարի, թեղօշի, բարձրաբուն կէշի, նշտարենի ու ցարասի և ուրիշ շատ ու շատ հսկայ ծա- ուերով:

Այդ բոլոր մեծ-մեծ, կատարներն ամպե- րին հասցրած վիթխարի ծառերը, որոնց երբէք կացին չէր դիպել, ճիւղերով ու ոս- տերով այնպէս էին փաթաթուել ու հիւսուել իրար, որ ամենևին չէին երևում նրանց բնե- րը, այլ միմիայն ցարասիների սպիտակու-

թիւնն էր աչքի ընկնում անտառի խորու- թեան մէջ:

Գիտինը ամբողջովին ծածկուած էր ծա- ուերից թափուած սև ու սուր-սուր փշերով. բայց մեր քաջ ու անվախ բարեկամ Խէ- չանը էլ շատ երկար-բարակ չի մտածում անելիքի մասին, այլ առանց ուշք դարձնելու փշերի-ու-մշերի վրայ, անմիջապէս մտնում է անտառի ներսը և մի քառորդ ժամ վազէ- վազ առաջ գնում անընդհատ:

Եւ նա զուցէ այդպէս դեռ երկար գնար, եթէ մէկէլ յանկարծ մի դարհուրելի, օրոտալու նման ահեղ ձայն տեղնուտեղը չմեխէր նրան:

Խեղճ նապաստակը երկիւղից ամբողջո- վին զողզողալով՝ կուշ է գալիս մեծ ցարա- սենու տակ գտնուած խլուրդի հողակոյտի մէջ:

Այդ տեղից մի քայլ դէնը, ուղիղ Խէ- չանի աչքի առաջ, մամուռի մէջ մի սի- րուն, մետաքսամազ

Ի՞նչ է եղել քեզ, ւն ջրատար...

մկնիկ էր նստած:

— Ի՞նչ է եղել քեզ, ւն ջրատար. ինչի՞

ես այդպէս դողում, հարցնում է մկնիկը կարեկցութեամբ:

—Ի՞նչի եմ դողում...: Մի՞թէ շխեցիր:

—Ի՞նչ...: Ախ, այո՛... հասկացայ: Որոտման ձայնի համար ես ասում:

—Այո: Այդ ի՞նչ սարսափելի բան էր:

—Այդ թագաւորի ձայնն էր:

—Թագաւորի ձայնը...:

—Այո. նոր արթնանալիս նա իր պալատականներին միշտ այդպիսի մունչիւնով է իմաց տալիս: Նրա սովորութիւնն այդպէս է:

—Ախ, ցոյց տուր ինձ, յատուկ խնդրում եմ, թագաւորին իրան. ես պէտք է գնամ նրա հետ խօսեմ մեր ցաւերի մասին:

—Աչքիս վրայ,—ասում է մկնիկը,—այդ մի դժուար բան չէ: Տեսնում ես այն բաղեղը:

—Այո:

—Դէ, մէկ նայիր նրա զոյգ տերևների արանքով:

Ուղիղ նրանց դէմուգէմը, մի խոր քարանձաւի առաջ վեհապանձօրէն բազմած էր մի վիթխարի առիւծ—կենդանիների թագաւորը:

Խէչանը հէնց-որ չի տեսնում—թագաւորի լայն երեսը, մարդու վրայ զարգանդ

բերող նրա խոշոր ու շողշողուն աչքերը, նրա հաստ վիզը ծածկող թանձրամազ բաշը,

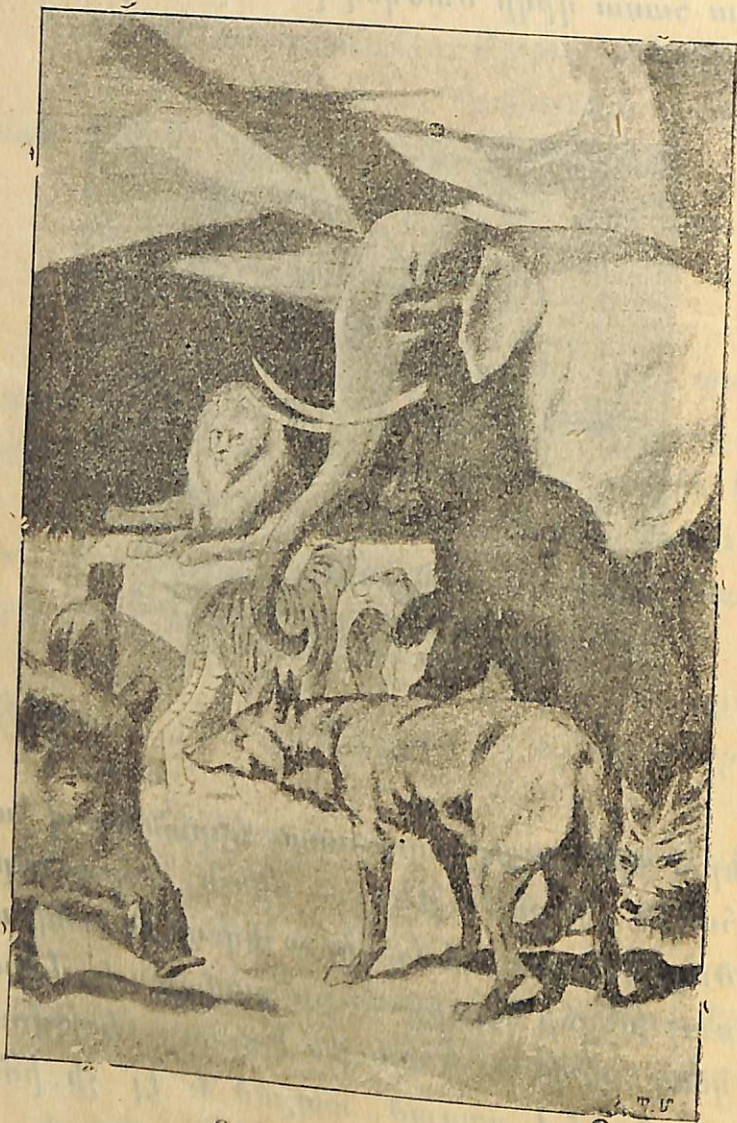

Թագաւորը:

նրա երկար ու սուր-սուր ճիրաններով ահագին թանթուլները,—մինչև ականջների ծայրը սարսուում է: Այդ ահեղ տեսարանի առաջ խեղճի թուրը-մուրը ցամաքում, լեզուն կապ է ընկնում և այնպէս է շմուռ-շփոթվում, որ մնում է սառած, ապշած և էլ չի իմանում ի՞նչ անելիքը:

Թագաւորի առաջ շուրջանակի կանգնու-

տաժ էին պալատի մեծամեծները. առաջին

Թագաւորի պալատը:
կարգում փիղը, վագրը, յովազը, ինձը. յե-

տոյ գալիս էին՝ արջը, ընձառիւծը, գայլը,
վարազը, ապա շնագայլն ու բորենին—մար-
դագայլը:

Վեհապետի մի նշանով բոլոր պալատա-
կանները մէկ-մէկ, աւագութեան կարգով,
մօտենում են և պատկառանքով ողջունում
նրան:

Ե

ՄԻ ԼՍԻ ԵՒ ՕԳՏԱԿՍԵ ԵՈՐՀՈՒՐԳ

Այն ինձ... և ես,—ինքն իրան մտմտում է Խէչանը.—և ես պէտք է գնամ ու նրա հետ երես-առ-երես խօսեմ, հա՛... Թահն...

—Հը, ի՞նչ է, բարեկամ. չէ՞-որ դու կամենում էիր գնալ Թագաւորի հետ խօսել, —հարցնում է մկնիկը և ապա աւելացնում յանդիմանօրէն.

—Մարդ իմանայ, թէ ի՞նչ մի առանձին կարիք կայ այդ դժուարին ու վտանգաւոր քայլն անելու:

Այն-ժամանակ Խէչանն ստիպուած՝ մի-առ-մի պատմում է իրանց զլխին եկած զրժ-բաղդութիւնը:

—Այո, ա՛ խեղճ,— վրայ է բերում մկնիկը իր բարակ, ծրծրւան ձայնով, հէնց-որ Խէչանը վերջացնում է խօսքը,—ինչպէս տեսնում եմ, ձեր դրութիւնը շատ էլ նախանձելի չէ. դուք ուղղակի դժուար կացութեան մէջ էք գտնվում: Սակայն ի՞նչ ես կամենում որ Թագաւորն անէր ձեզ համար: ॥

—Ի՞նչպէս-թէ՛ ի՞նչ եմ կամենում որ անէր, քանի-որ նա Թագաւոր է:

—Այո, անկասկած, Թագաւոր է, այսինքն իր քէֆն ուզած ժամանակ կարող է ուտել՝ ո՛ւմ ուզենայ, ո՛վ իրան դիւր գայ, և այդ բանին ո՛չ-որ չպէտք է համարձակուի ընդդիմանալ, էլ այնուհետև ո՛չ մի բան նրա փոյթը չէ: Ազուէսը թէկուզ փոքրիկներիդ լափի էլ, այնուամենայնիւ այդ բանը՝ ամենաչնչին չափով իսկ արգելք չի լինիլ մեր մեծափառ արքային, որ նա իր աղա-քէֆը անհոգ վայելի:

—Սակայն ես...

—Դեռ սպասիր՝ խօսքս վերջացնեմ: Մի րոպէ ենթադրենք, թէ նա գուցէ բարեհաճի քեզ լսել և պաշտպանել. սակայն դու ի՞նչպէս պէտք է մօտենաս նրան, որ ճշմարտութիւնը յայտնես և ուզածդ խնդրես: Խելքի մօտիկ բան է այդ: Հէնց առաջին քայ-

լափոխիդ մի այլ աղուէս կամ գայլը կ'ուտի
քեզ. եթէ դրանցից մի կերպ փախուստ տաս,
արջից չես սրժնիլ, նրա ճանկը կ'ընկնես:
Բայց եթէ որևէ հնարքով կամ մի բաղդա-
ւոր դիպուածով արջի ձեռքից էլ գլուխդ
ազատես, հաստատ է որ միևս պալատական-
ներից մինն-ու-մինի ճիրանների մէջ պէտք
է արինաքամ լինելով շունչդ փչես: Ուրեմն
ի՞նչ խելք է քո կողմից թագաւորին տես-
նել ուզելդ:

«Վայ իմ սիրուն բալէք»,—մորմորուած
սրտով բացականչում է գժբաղդ Խէչանը և
յետոյ ասում.

—Սակայն ես փոքրիկներիս ազատելու
յուսով եմ եկել, թէկուզ մեռնելու էլ լինեմ,
պէտք է գնամ:

—Ի՞նչ երեխան ես եղել, մեր տղայ,—
նկատում է մկնիկը մտերմաբար:

—Թո՛ղ այդպէս լինի, բայց-և-այնպէս
պէտք է գնամ,—պնդում է Խէչանը:

—Ջատ լաւ,—ասում է մկնիկը.—եթէ
կամակորուես ու գնաս և իզուր տեղը գլուխդ
մահին տաս, մի՞թէ դրանով կը-լաւանայ
փոքրիկներիդ դրութիւնը և թէ առհասա-
րակ ձեր ամենքիդ կացութիւնը:

—Ո՛չ ի-հարկէ:

—Ուրե՛մն:

—Սակայն ի՞նչ պէտք է անեմ, ի՞նչ, դու
այն ասա... Ինչ, ձայնում է հէք Խէչանը և
զլխին-ու-զլխին խփում թաթիկներովը:

—Նախ՝ այն կ'անես որ այդպէս չես
յուսահատուիլ: Իր յարգն ու պատիւն իմացող
խելօք մարդը ո՛չ մի ժամանակ չպէտք է
այդպէս յուսահատուի. որովհետև այդպիսի
յուսահատութիւնը թէ՛ վնաս է և թէ՛ մանա-
ւանդ շատ ամօթ բան, որ յատուկ է միմիայն
փոքրահոգի մարդկանց...: Այո, յուսահատու-
թիւնը երբէք ոչ-ոքի օգուտ չի բերել, այլ
միայն վնաս: Երկրորդ՝ առանց ուշանալու
վերադարձիր տուն և փոխանակ վիզներդ
ծուած սրան-նրան դիմելով իզուր ժամանակ
կորցնելու, փոխանակ ձեր անխելք ու ան-
հեռատես հարեաններին աղաչելու՝ նրանց
օգնութիւնը ձեռք բերելու յուսով, և կամ
թագաւորից սպասելու ձեր դրութեան բա-
րելաւումն, աւելի լաւ կ'անէք, եթէ ձեր ոյ-
ժերի վրայ վստահացած՝ ինքներդ աշխատէք
ձեզ ազատել զլխներիդ եկած գժբաղդու-
թիւնից: Ապահով ու հանգիստ ապրելու ա-
մենահաստատուն միջոցն այդ է, և ո՛չ-միայն

հաստատուն, այլև ամենալաւն ու ամենախելօքը: Եթէ դուք իմ այս խորհրդիս հետևէք, վստահ եմ որ չէք զղջալ: Որովհետև սեպհական ջանքով ու ազնիւ աշխատանքով ձեռք բերած ազատ և ապահով կեանքի նման քաղցր, թանկագին, նոյնիսկ անզին բան չկայ ողջ աշխարհիս երեսին, լաւ գիտենաս:

—Հաւատա՛, որ իրաւունք ունես,—ասում է Խէչանը:—Ես նոր եմ գլխի ընկնում —հասկանում որ շարերով լքցուած մեր սիրուն աշխարհում ազատ ու ապահով ապրելու միակ ճանապարհն այդ է: Մարդ պէտք է ինքն իր վրայ յոյս դնի և ոչ թէ ուրիշների յուսով մնալով՝ անորոշ դրութեան մէջ գտնուի, որ ամենավատ բանն է խելքը զրլխին մարդու համար: Ողորմի քո ծնողաց, բարեկամ. այսուհետև ամբողջ կեանքիս ընթացքում ես քո խորհրդին կը-հետևեմ և ուրիշներին էլ անկեղծօրէն նոյն խորհուրդը կը-տամ: Ուրեմն իզուր չէ ասուած, թէ «ինքդ քեզ օգնիր, որ Աստուած էլ օգնի քեզ»:

—Քանք Աստուծոյ, որ այդպէս շուտ խելքի եկար. այդ ամենալաւ նշան է,—ասում է մկնիկը:—Ուրեմն էլ ժամանակ մի

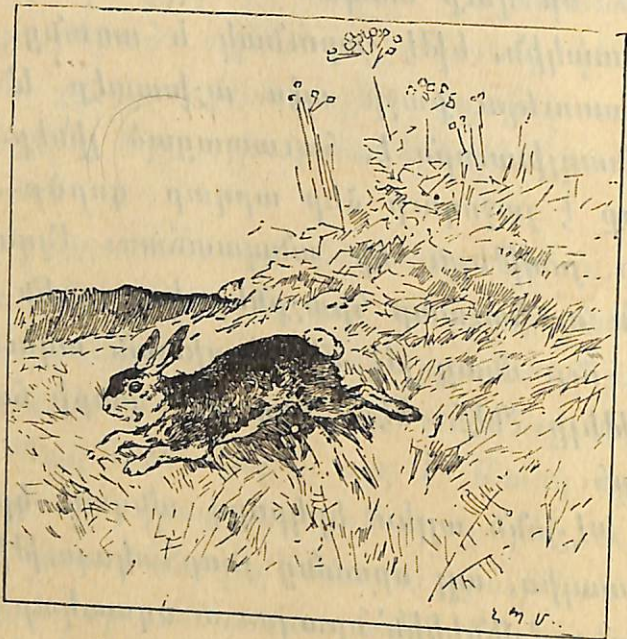
կորցնիր. իսկոյն վերադարձիր տուն և ձերոնց հետ՝ միացած ուժով ու եռանդով գործի կացէք: Ես հաւատացած եմ, նոյնիսկ համոզուած՝ որ դուք անպատճառ կը-հասնէք ձեր նպատակին, եթէ շարունակ և առանց յուսահատուելու քաջի պէս աշխատէք և՛ որ ամենազլխաւորն է, հաւատացած լինէք, թէ պէտք է յաջողուի ձեր արդար գործը—թէ դուք յաղթելու էք անպատճառ: Այդպիսի յոյսն ու հաւատը հրաշքներ կարող են գործել, ո՛ւր մնաց թէ մի անպիտան ազուէսին յաղթելը: Գէհ, Տէրն ընդ քեզ. բարի ճանապարհ:

Խէչանն այլևս երկրորդ անգամ կրկնել չի տալիս, այլ սրտանց շնորհակալութիւն է յայտնում մկնիկին՝ նրա լաւ ու օգտակար խորհրդի համար, մնաս-բարով ասում և իսկոյն ճանապարհ ընկնում դէպի տուն:

Բոպէ առաջ տեղ հասնելու յուսով՝ Խէչանն սկսում է այնպէս սաստկութեամբ վազել, այնպիսի ոստիւններով առաջ ընթանալ, որ հէնց գիտենաս թէ ետևից շուն էր ընկել:

Ճանապարհին Խէչանը հետզհետէ հանդիպելով սոխակին, պառաւ գորտին ու ջա-

հէլ նապաստակին, որոնք անհամբեր նրան
էին սպասում, մի ընկելով կանգ էր առ-
նում, համառօտ կերպով յետ պատմում տե-

Խէչանն շտապում է դէպի տուն:

սածն ու լսածը և խօսքն այսպէս վերջա-
ցնում.

— Ուրեմն իզուր ժամանակ միք կորցնիլ
ուրիշներից օգնութիւն ստանալու յուսով,
այլ ձեր սեպհական ոյժերի վրայ վստահացած՝
ինքներդ աշխատեցէք ձեզ ազատել զլիսներից
եկած և թէ զալիք զժբազգութիւնից: Ո-

րովհետև աշխարհիս երեսին հանգիստ, ազատ
ու ապահով ապրելու միակ հաստատուն մի-
ջոցն այդ է. ուրիշը չկայ: Ինքներդ ձեզ օգ-
նեցէք որ Աստուած էլ օգնի ձեզ:

Ասում էր Խէչանը և հետինհետ—անմի-
ջապէս էլի իր վազքը շարունակում:

ԽԷՉԱՆԻ ՎԵՐԱԳԱՐՁԸ

Խեղճ նապաստակը երկու օր ու մի գիշեր գլխապատառ վազելուց յետոյ՝ քաղցից, յոգնածութիւնից ու մտատանջութիւնից հալումաշ եղած, տեղ է հասնում և կաղնիների թաւուտից սկսուող շաղով գնում-մտնում իրանց բոյնը:

Խէչանի ուրախութիւնն անչափ է լինում, երբ իր սիրեցեալ Խորիչանին ու երեխաներին ողջ և առողջ է գտնում:

Իսկ թէ տանըցիք սրբան են ուրախանում, երբ տեսնում են տան-գլխաւորի—սիրելի հայրիկի ողջամբ ներս մտնելը, այդ գրելով արտայայտել զժուար է. այդպէս բանը մարդ պէտք է ինքն իր սեպհական աչքով տեսնի, որ կարողանայ պարզ գա-

ղափար կաղմել այդպիսի հոգեկան տրամադրութեան մասին:

Մէկ խօսքով՝ ամենքն էլ երջանիկ են զգում իրանց և սրտանց փառք տալիս Աստծուն, որ արժանացրեց կրկին իրօր տեսութեան:

Միայն-թէ այժմ ժամանակը չէր որ նրանք ազատօրէն, հանգիստ հոգով նուիրուէին իրանց ընտանեկան այդ քաղցր ուրախութեան: Դեռ անհրաժեշտ էր վերահաս զժբաղդութիւնը հեռացնել իրանցից, այսինքն նախ իրանց զոյութեանն սպառնացող վրտանգից ազատուել—իրանց բոլորովին ապահովել և ապա-թէ մտածել բաւականութիւնների մասին:

Երբ ուրախութեան առաջին զօրեղ տրպաւորութիւնն անցնում է, Խորիչանը դիմում է ամուսնուն.

—Դէ, ասա՛, տեսնե՞ք, Խէչան-ջան. ի՞նչ դրութեան մէջ ենք այժմ:

—Ճիշտ այն՝ սիրելիս, ի՞նչ դրութեան մէջ որ էինք իմ գնացած օրը:

—Ի՞նչ ես ասում, Խէչան, այդ անկարելի է:

—Աւա՛ղ, ուղիղն եմ ասում, Խորիչան-

ջան, — պատասխանում է Խէչանը և մի-առ-մի պատմում իր ճամբորդութիւնը մանրամասնօրէն, այսինքն՝ ումն ու ում հանդիպելը, ինչ ու ինչ տեսները և վերջն էլ մկնիկի հետ ունեցած բոլոր խօսակցութիւնն ու նրա տուած խորհուրդը:

— Էէէ... ուրեմն քարը վերցնենք, Խէչան-ջան, ու քարի վրայ դնենք. ուզում եմ ասել՝ լաւն այն է որ այդ մասին, այսինքն ուրիշներից օգնութիւն ստանալու վրայ՝ էլ ոչ մտածենք և ոչ խօսենք այսուհետև, — նկատում է խելօք կինը՝ ամուսնու խօսքը մինչև վերջն ուշադրութեամբ լսելուց յետոյ և ապա շարունակում.

— Դու միայն մի խորհուրդ ես բերել հետոյ, սիրելիս, որ՝ ուղիղն ասեմ, շատ լաւ խորհուրդ է թվում ինձ: Ուրեմն առանց ժամանակ կորցնելու աշխատենք օգտուել դրանից, որքան կարելի է շուտ, որպէսզի միջոց չտանք մեր նենգամիտ թշնամուն՝ ոչ շատ յառաջանալու և ոչ էլ իր շար նպատակին հասնելու:

— Այդ ասելը շատ հեշտ է, բայց-թէ ինչպէս պէտք է անել, ահա այդ է դժուարը, — նկատում է Խէչանը:

— Լսիր, — ասում է կինը. — ինչպէս տեսնում ես, բացակայութեանդ միջոցին ժամանակն իզուր չեմ կորցրել, այլ ամբողջ օրեր մեր բնի ներսը փորելով՝ այնքան եմ խորացրել, որ աղուէսը եթէ իր բոլոր խորամանկութիւնն ու անպիտանութիւնը մէջտեղ հանի, էլի չի կարողանալ շոյտով հասնել իր շար նպատակին: Երէկ...

— Բայց չէ՞-որ այն անիծածը...

— Դեռ սպասիր՝ բոլորն ասեմ: Երէկ մի քիչ ուտելիք ձեռք բերելու համար երբ տանից դուրս եկայ, ուշադրութեամբ աչքի անցրի այն շառաւիղը, որի վրայ դեռ ոտք չի դրել գլուխ-տանելուն. բացի դրանից այն էլ նկատեցի որ մեր բնի վրայի ապառաժը շատ է հակուած — թերուած մուտքի վրայ:

— Լաւ, ինչ հասկացանք դրանից:

— Այն, սիրելիս, որ եթէ ապառաժի տակը մի քիչ փորուի, այդ բաւական կը-լինի որ նա գլորուի: Եւ եթէ այդ յաջողուի, այն ժամանակ ի-հարկէ մուտքն էլ կը-փակուի բոլորովին:

— Այո, և մեզ էլ իր տակովն անելով՝ կը-ջախջախի փառաւորապէս:

—Ամենևին:

—Ասածդ լաւ չեմ հասկանում:

—Եւ սակայն շատ պարզ է: Ազուէսը միմիայն գիշերներն է գալիս, հետևապէս ամբողջ օրը մենք ապահով կերպով կարող ենք փորել ու դուրս տալ ապառաժի տակի հողը: Երբ քիչ մնայ ապառաժի խորտակուելուն, այսինքն այնքան միայն հաստատուն լինի, որ կարողանանք թեթևաքայլ անցնել նրա վրայով անվտանգ, անմիջապէս ներս կը-մտնենք:

—Այդ էլ լաւ. սակայն յետոյ ի՞նչ է լինելու, դու այն ասա:

—Յետոյ ի՞նչ է լինելու. այն կը-լինի որ երբ ազուէսը գայ ու սկսի իր գործը, մենք էլ գաղտնի կերպով դուրս կը-գանք միւս կողմից և մեր բոլոր ուժով այնպէս սաստկութեամբ կ'ընկնենք ապառաժի վրայ, որ չգիմանալով մեր ուժգին թափին, տեղահան կը-լինի, կը-գլորուի ու կը-ծածկի մուտքը, իսկ նենգամիտ պարոնը կ'ընկնի թակարդի մէջ...: Հիմա հասկացար:

—Վայ, խելքիդ մատաղ, սիրուն-ջան:

—Դէ, ինչ ունիս ասելու:

—Էլ ի՞նչ պէտք է լինի ասելու, որ ա-

սեմ. դու քաշովդ մին ոսկի ես, զո՛ւտ ոսկի, կեանքդ սիրեմ ես:

—Ասել է՛ գո՞հ ես ինձանից,—խորամանկ ու սիրուն ժպիտով հարցնում է Խորիշանը ամուսնուն:

—Օ՛, սիրեմ զքեզ, ի-հարկէ-որ գոհ եմ:

—Ուրեմն հէնց վաղուանից սկսենք մեր գործը, Խէչան-ջան: Մեղք են երեխէքը. քանի օր է երեսներին ծիծաղ չի գալիս: Այն անպիտանի ահից խեղճ երեխէքս մնացել են տանը փակուած, մաքուր օդից զրկուած:

—Այո, հոգիս, լուսանալուն պէս, երբ այն անիծածը հեռացած կը-լինի, մենք էլ անմիջապէս գործի կը-կենանք—կը-սկսենք մեր ձեռնարկութիւնը:

է

ՉՆԵՐԸ ՊՈՍԵՏՎՈՒՄ Է:

Միւս օրը լոյսը բացուելուն պէս
 Խէչանն ու Խորիչանը ժիր-ժիր գործի են
 կպչում և ողջ օրը այնպէս եռանդով աշխա-
 տում, որ մութն ընկնելիս, երբ պաշարումն
 պէտք է սկսուէր, ապառաժն արդէն սկսել
 էր շարժուել ստորոտից և դեռ միքիչ էլ
 խախտուել—տեղահան էր եղել:

Աղուէսը ոչինչ չկասկածելով՝ գալուն
 պէս մտնում է շաւիղի ներսն ու սկսում իր
 շար գործը:

Խէչանն ու Խորիչանը հէնց այդ բանին
 էին սպասում անհամբեր: Նրանք իսկոյն
 դուրս են գալիս բնից և երկուսով միասին
 հօպ անում ու ցատկում ապառաժի վրայ:

Ապա հաւաքելով իրանց բոլոր ոյժը՝ վրայ-
 ու-վրայ երեք-չորս փառաւոր ոստիւններ են
 գործում այնպիսի ուժգին թափով, որ ահա-
 գին քարը էլ աւելի տեղահան լինելով՝ սկսում
 է հակուել—ծուռել դէպի բնի մուտքը:

Այդ բանից մի թեթև շուկ է հասնում
 աղուէսի աղանջին և նա շտապում է դուրս
 գալ որ տեսնի թէ այդ ինչ ձայն էր:

Աղուէսը գլուխը դուրս է հանում թէ չէ,
 իսկոյն հասկանում է ամեն բան և հէնց այն
 է՝ վերահաս վտանգից ազատուելու համար
 ուզում է կծիկը դնել—փախչել, որ մէկէլ
 յանկարծ ապառաժը շառաչմամբ գլորվում
 է ու տակովն անում նրա պոչը:

Մաստիկ ցաւից նա մի դառնագին կաղ-
 կանձին է արձակում և լալագին ձայնով
 ասում.

«Վայ... պո՛չս... իմ սի՛րուն... իմ ան-
 նման պո՛չս...»:

—Ուխա՛յ, ուխա՛յ,—վերևից ձայնում է
 Խէչանը:

—Կերա՛ր, անիժաժ,—միւս կողմից վրայ
 է բերում Խորիչանը.—չա՛ր, զգուելի յա-
 փըշտակիչ: Գու և քեզ նմանները սովորու-
 թիւն էք դարձրել ձեզ համար՝ ուրիշների

սեպհականութիւնները յափշտակել օրը-ցե-
րեկով և այդպէս անագնիւ ու տմարդի մի-
ջոցներով ձեր անպիտան գլուխը պահել: Եւ

Վայ... պոչս...

որպէս-թէ մեծ բան էր անում, դեռ պար-
ծենում էլ էք, փոխանակ ամօթից գետինն
անցնելու...: Թիւհ... աներես...:

—Ասած է տատն ամեն օր գաթայ չի
ուտիլ: Այս անգամ քեզ համար արևը վատ
տեղը մթնեց, —նկատում է Խէչանը. —դու՝
որպէս վատ ու անխիղճ մարդ, ստացար պա-
տիժդ, որ՝ ճիշտն ասած, շատ շնչին է՝

կատարածդ շարութիւնների հետ համեմա-
տած...: Մէկ ասն, է՛, նենգամիտ անպիտան.
լաւ հնար էր մեր արածը, չէ՞: Դէ, հիմա
գնա՛ յիմար գլուխդ գովելու համար որտեղ
քոնն ասես, այնտեղ էլ մերն ասել չմոռանաս:

—Դէ, հիմա եթէ կարող ես, ա՛ սև-գրողի
տանելու, աշխատիր պոչդ անվնաս ազատել,
ապա-թէ-ոչ՝ եթէ վիրաւորուի, այդ ուղղակի
բարոյական մահ կը-լինի քեզ համար. թէ-
պէտ դու... և բարոյականութիւն՝ ամենե-
ւին իրար չէք ընկնում, —իր կողմից նկա-
տում է Խորիչանը, որ Խէչանից շատ աւելի
էր դառնացած նենգամիտ անպիտանի դէմ:

—Դէ, փորձիր-ձգիր, —ասում է Խէչանը:
—Ո՛վ իմանայ, կարելի է թէ յաջողուի ու
ազատուես. չէ՞-որ դու շան բաղդ ունես:

Սակայն արդար դատաստան անող ա-
պառաժը շատ ծանր է լինում. աղուէսը որ-
քան էլ ձգձգում է, բան չի գառնում—չի
կարողանում ազատել իր բրդոտ պոչը նրա
տակից:

Անպիտանը լաւ գիտէր որ իրան չեն սի-
րում և ոչ-միայն չեն սիրում, այլև ուղղա-
կի ատում ու զգվում են իրանից՝ իր շար
ու անպիտան, իր տմարդի ու խարդախ ա-

բարքների, իր խաբեբայութիւնների համար: Ուստի և համոզուած՝ որ ոչ-ոք չի օգնելու իրան, գուցէ նոյնիսկ՝ իբրև արդար վրէժ, քարկոծելով իր դրութիւնը աւելի ևս վատացնեն, ճարը կտրուած՝ ժողովում է բոլոր ոյժը և նորից սկսում ձգել պոչը որ կարողանայ դուրս քաշել:

Ճիշտ է՝ թէպէտ դուրս է քաշում ու անմիջապէս ծլկում—փախչում, սակայն ինչ կ'անես որ իր սիրուն, իր աննման պոչի մեծ մասն էլ թողնում է ապառաժի տակին ու այնպէս պուկ-անում—գնում առանց ետ նայելու:

—Այ, Աստուածանից խնդրել եմ՝ վնալդ լինի, գալդ ոչ, — աղուէսի ետևից ձայնում է Խորիչանը:

—Ամէ՛ն, — վրայ է բերում Խէչանը:

Ինչպէս որ ազնիւ մարդու համար մաքուր պատիւն ու բարի անունը ամենաթանգ բանն է աշխարհիս երեսին, այնպէս էլ մի կարգին աղուէսի համար ամենաթանկագին բանը իր պոչն է:

Եւ որովհետև ազնիւ մարդու համար

չկայ աւելի մեծ ամօթ, քան մաքուր պատուից ու բարի անունից զրկուելը, այնպէս էլ կարգին աղուէսի համար չկայ աւելի մեծ խայտառակութիւն, քան պոչատ կամ վիրաւորուած լինելը:

Ահա այդ-իսկ պատճառով նա այլևս անկարող լինելով տանել այդպիսի մեծ անպատուութիւն, ամօթի կրակից ստիպուած վեր է կենում, թէպէտ ակամայ, և գլուխն առնում-կորչում: Նա հեռանում է անտառի թէ՛ այն մասից, որտեղ Խէչաններ էին բնակվում և թէ՛ առհասարակ այն կողմերից, ուր ամենքին էլ արդէն յայտնի էր դարձել, թէ ինչ պատճառով է նենգամիտը իր ունեցած վատ անունը աւելի ևս կոտրել—վիրաւորուելով՝ իր բրդոտ, սիրուն պոչից զրկուել և կարգին, օրինաւոր աղուէսների շարքից դուրս ընկել ու այդպիսով շատերի տնագատեղը դարձել:

Խէչանն ու Խորիչանը անչափ ուրախանում են և սրտանց փառք տալիս Աստծուն որ իսպառ ազատուեցին իրանց գոյութեանն սպառնացող այնպիսի վնասակար ու տմարդի, այնպիսի զգուելի ու երգուեալ թշնամուց, որին նոյնիսկ, ինչպէս գիտենք, հայ-

րենի երկրից անգամ հեռացրել էին իր վատ ու անհաշտ, իր անպիտան ու անտանելի բնաւորութեան համար:

Վտանգից ազատուած սեպհական ջանք ու աշխատանքով, ամուսինները հանգիստ շունչ են քաշում: Նրանք նորից երջանիկ են զգում իրանց որ կարողանալու են էլի նախկին խաղաղ կեանքն ու պատուաբեր զբաղմունքները շարունակել, այն է՝ ամբողջովին նուիրուել իրանց աշխատանքին և իրանց ապագայ յոյս ու ապաւէն, ծերութեան նեցուկ զաւակների կրթութեան ու դաստիարակութեան գործին:

Ծնողների փափագն այն էր, որ իրանց որդիքն ազնիւ և ամեն կողմով օգտակար անդամներ դառնան իրանց հասարակութեան համար:

Սակայն կեանքի դառը դասերից խրատուած ու փորձուած ծնողները լաւ իմանալով որ ծաղիկների թաղուհի վարդն էլ առանց փշերի չէ և ուրեմն իրանց ձեռք բերած խաղաղ կեանքը կրկին կարող է վրդովուել սրկէ անպիտանի բմահաճութեամբ, ամեն կերպ աշխատում են իրանց զաւակներին այնպէս մեծացնել ու դաստիարակել,

որ զժբաղգութիւն պատահած դէպքում նրանք ոչ յուսահատուեն ու ձեռքները ծալած նստեն և ոչ էլ ուրիշների օգնութեան վրայ յոյս դնեն ու սպասեն, ոչ, շանեն այլպէս:

Այլ՝ վստահացած իրանց սեպհական ոյժերի վրայ, յուսով ու հաւատով լի, առանց ժամանակ կորցնելու, եռանդով գործի կենան, որպէսզի աւելի հեշտ լինի ըոպէ առաջ իրանցից հեռացնել եկած պատուհասը: Որովհետև միայն այդպէս անելով կարելի կը լինի ապագայ զժբաղգութիւնների առաջը ևս առնել:

—Այո, սիրելիք,—յաճախ կրկնում էին ծնողները,—միմիայն այդ կերպ հնարաւոր է ապահով ու հանգիստ ապրել աշխարհիս երեսին, որ լի է այնպիսի սև-սիրտ անհատներով, որոնք իրանց կոպիտ ոյժը զործ են դնում իրանց նման և շատ բանով էլ իրանցից օգտակար, իրանցից խելօք ու ազնիւ մարդկանց դէմ և յատկապէս խաղաղ ու անպաշտպան մարդկանց դէմ, այն էլ մի ամօթաբեր պարծանքով ու զգուելի ինքնարաւականութեամբ:

Մեր բարեկամ Խէչանն ու իր կին Խորիչանը հրճվում էին. նրանց ծնողական սիրող

սիրտը թրթռում էր ուրախութիւնից, երբ տեսնում էին իրանց աչքի լոյս գաւակները— իրանց օջաղի ճրագն ապագայում վառ պահողների աշխատասիրութիւնն ու արած յառաջագիմութիւնը:

Նրանք օր-օրի վրայ համոզվում էին՝ որ իրանց աշխատանքն իզուր չի անցնելու, որ իրանց յոյսերն ու ակնկալութիւնները ժամանակով պսակուելու են լի-ու-լի:

Ուստի արժէր տեսնել լուսնկայ զլզլան —պարզրկայ սիրուն զիշերներին այդ ազաւրնտանիքի զբօսանքները ծառաստաններում ու անմեղ ուրախութիւնները ծաղկազարդ ցաքուտներում: Իսկ ցերեկները՝ բնի մէջ և թէ բնի առաջ—բակում, ինչպէս ծաղկոցում, նրանց նպատակայարմար պարապմունքները, նրանց խելացի գործերն ու խօսակցութիւնները, որոնք տեսնողների ու լսողների բարի նախանձն էին շարժում:

սն

1000

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0390275

1868

